

Wyrok z 5 maja 2004 r., P 2/03
ZAKAZ KOMENTOWANIA SPROSTOWANIA PRASOWEGO

Rodzaj postępowania: pytanie prawne sądu Inicjator: Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
---	---------------------------------------	-----------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Zakaz komentowania sprostowania w tym samym numerze dziennika lub czasopisma albo w tej samej audycji, pod groźbą kary [Ustawa z 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe: art. 32 ust. 6 i art. 46 ust. 1]	Zasada państwa prawnego Wymóg podstawy ustawowej dla ograniczeń praw i wolności Zasada proporcjonalności Wymóg określoności czynu karalnego Wolność wyrażania poglądów i opinii [Konstytucja: art. 2, art. 31 ust. 3, art. 42. ust. 1, art. 54 ust. 1; Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności: art.10; Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych: art. 19]

Obowiązujące prawo prasowe z 1984 r. nakłada na redaktorów naczelnych pewne obowiązki wobec osób trzecich, obwarowane sankcjami karnymi i cywilnymi. Do obowiązków tych należy w szczególności bezpłatne publikowanie, w określonych terminach i w określony sposób, nadsyłanych przez zainteresowane osoby „sprostowań” i „odpowiedzi”. Według ustawy „sprostowanie” powinno być rzeczowe i odnosić się do faktów, a jego przedmiotem może być „wiadomość nieprawdziwa lub nieściśła”. Z kolei „odpowiedź” powinna być rzeczowa, a jej przedmiotem może być „stwierdzenie zagrażające dobrom osobistym”. Ustawa nie podaje kryteriów rozróżnienia obu typów oświadczeń w sytuacjach wątpliwych. Tymczasem rozróżnienie to ma istotne konsekwencje praktyczne na gruncie art. 32 ust. 6: publikowany tekst sprostowania nie może być komentowany w tym samym numerze gazety lub w tej samej audycji (można jedynie zamieścić zapowiedź przyszłych wyjaśnień lub polemiki), natomiast podobnego ograniczenia nie ma w przypadku odpowiedzi. Rozróżnienie to ma także doniosłość z punktu widzenia prawa karnego: w myśl art. 46 ust. 1 prawa prasowego nieopublikowanie albo opublikowanie w sposób niezgodny z ustawą sprostowania lub odpowiedzi – a więc w szczególności opublikowanie nadesłanego sprostowania jednocześnie z komentarzem od redakcji lub autora sprostowanej wypowiedzi – jest zagrożone karą grzywny lub ograniczenia wolności.

Przed Sądem Rejonowym dla Łodzi-Śródmieścia toczyło się postępowanie karne przeciwko redaktor naczelnej pewnej gazety lokalnej, oskarżonej o przestępstwa z art. 46 ust. 1 prawa prasowego, między innymi o publikowanie sprostowań opatrzone komentarzem. Sąd postanowił przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie o zgodność wspomnianych wyżej regulacji ustawowych z normami rangi ponadustawowej statuującymi zasadę państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP), wymaganie proporcjonal-

ności i podstawy ustawowej dla ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności (art. 31 ust. 3 Konstytucji), gwarancje wolności wyrażania poglądów i opinii (art. 54 ust. 1 Konstytucji, art. 10 europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych) oraz wymaganie ustawowej określoności czynu zabronionego pod groźbą kary (art. 42 ust. 1 Konstytucji).

ROZSTRZYGNIECIE

1. Art. 32 ust. 6 prawa prasowego w zakresie, w jakim zabrania komentowania tekstu sprostowania w tym samym numerze lub audycji, jest zgodny z:

- art. 31 ust. 3 w związku z art. 54 ust. 1 Konstytucji,
- art. 10 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności
- art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

2. Art. 46 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 6 prawa prasowego w zakresie, w jakim nie definiując pojęcia sprostowania i odpowiedzi zakazuje pod groźbą kary komentowania tekstu sprostowania w tym samym numerze lub audycji, jest niezgodny z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji przez to, że nie zachowuje wymaganej precyzji określenia znamion czynu zagrożonego karą.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Uzależnienie dopuszczalności ograniczeń praw i wolności od ich ustanowienia „tylko w ustawie” (por. art. 31 ust. 3 Konstytucji) jest czymś więcej niż tylko przypomnieniem ogólnej zasady wyłączności ustawy dla unormowania sytuacji prawnej jednostek, stanowiącej klasyczny element idei państwa prawnego. Jest to także sformułowanie wymogu odpowiedniej szczegółowości unormowania ustawowego. Za sformulowaniem, że ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności mogą być ustanawiane „tylko” w ustawie, kryje się nakaz kompletności ograniczenia danego prawa i wolności, tak aby już na podstawie wykładni przepisów ustawy można było wyznaczyć kompletny zarys (kontur) tego ograniczenia.
2. W art. 54 ust. 1 Konstytucji unormowane są trzy wolności jednostki: wyrażania swoich poglądów, pozyskiwania informacji i rozpowszechniania informacji. Pojęcie „poglądy” powinno być tutaj rozumiane jak najszerszej: obejmuje ono osobiste oceny faktów i zjawisk we wszystkich przejawach życia, opinie, przypuszczenia i prognozy, jak również informowanie o faktach rzeczywistych i domniemywanych.
3. Określone w art. 10 Konwencji europejskiej ramy dopuszczalnych ograniczeń wolności wyrażania opinii, obejmującej wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe, zostały określone podobnie do tych, które formułuje art. 31 ust. 3 Konstytucji. Natomiast w świetle art. 19 ust. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych korzystanie z prawa do swobodnego wyrażania opinii może podlegać dalej idącym ograniczeniom, ponieważ wskazany przepis Paktu nie ustanawia zastrzeżenia podobnego do zawartego w art. 31 ust. 3 Konstytucji, że ograniczenia muszą być „konieczne w demokratycznym państwie”.

4. W Europie można wyróżnić dwa modele sprostowań prasowych: francuski, zwany polemicznym, oraz niemiecki, zwany ustalającym. W modelu francuskim samo wymienienie w prasie daje zainteresowanemu prawo do korzystania z prawa odpowiedzi (*réponse*), umożliwiając mu polemikę zarówno z faktami, jak i ocenami zawartymi w prostowanej publikacji; odpowiedź może być wstępem do kontynuowania wymiany zdań. Z kolei w systemie niemieckim obowiązkowe jest tylko opublikowanie sprostowania (*Gegendarstellung*), które może dotyczyć jedynie faktów; konsekwencją tego ograniczenia jest ściśle limitowanie ewentualnego opatrywania sprostowania komentarzem. Polskie prawo prasowe wprowadziło model mieszany, normując dwie odrębne instytucje – sprostowania i odpowiedzi (por. art. 31 prawa prasowego).
5. W świetle art. 32 ust. 6 prawa prasowego zakaz publikacji komentarza do sprostowania nie ma charakteru całkowitego, gdyż dopuszczalny jest komentarz w następnym numerze lub w następnej audycji. Zakaz komentowania sprostowania jednocześnie z publikacją tegoż sprostowania jest konieczny dla ochrony wolności wypowiedzi osoby prostującej. Autor tekstu, którego dotyczy sprostowanie, może je skomentować, jedynym zaś ograniczeniem jest odsunięcie w czasie momentu skorzystania z tej możliwości. Gdyby dopuszczalne było zamieszczenie komentarza do sprostowania, którego treść podlega ustawowym ograniczeniom (wymaganie rzeczowości i odniesienia wyłącznie do faktów) jednocześnie ze sprostowaniem, należałoby ustanowić analogiczne ograniczenia w odniesieniu do komentarza. Tymczasem obecnie obowiązujące prawo prasowe pozwala na dużą dowolność treści komentarza, który może zawierać także wypowiedzi ocenne. Badane unormowanie pozwala na zachowanie równowagi sił między mediami a osobą prostującą, która ma zazwyczaj mniejsze możliwości wypowiedzenia się publicznie w danej kwestii, i nie narusza przepisów wskazanych w punkcie 1 sentencji jako wzorce kontroli.
6. W odniesieniu do powyższej regulacji nie można również mówić o naruszeniu prawa społeczeństwa do rzetelnej informacji. Zgodnie z treścią zaskarżonego przepisu przy tekście sprostowania może zostać umieszczona informacja zapowiadająca polemikę lub wyjaśnienia w kolejnym numerze czasopisma czy w kolejnej audycji. Odbiorca zainteresowany dalszą debatą na dany temat ma zapewnioną informację o tym, czy będzie się ona toczyć. Informacja tego rodzaju zabezpiecza także odbiorcę przed ryzykiem przyjęcia założenia, że przedstawione w sprostowaniu wiadomości są obiektywnie prawdziwe.
7. Z wyrażonej w art. 2 Konstytucji zasady państwa prawnego wynika nakaz przestrzegania przez ustawodawcę zasad poprawnej legislacji. Nakaz ten jest funkcjonalnie związany z zasadami pewności i bezpieczeństwa prawnego oraz ochrony zaufania do państwa i prawa. Zasady te mają szczególnie doniosłe znaczenie w sferze wolności i praw człowieka i obywatela.
8. Zakaz albo nakaz obwarowany sankcją karną powinien być sformułowany w sposób precyzyjny i ścisły (zasada *nullum delictum sine lege certa*). W art. 42 ust. 1 Konstytucja ustanawia wymóg ustawowej określoności czynów zabronionych i ich typów. Mówiąc o „czynnie zabronionym”, ustrojodawca ma tu na myśli konkretne (skonkretyzowane) zachowanie, jakie można przypisać jednostce, zatem konieczne jest precyzyjne jego wskazanie (dookreślenie).
9. Reguła określoności zawarta w art. 42 ust. 1 Konstytucji wyznacza granice dopuszczalności tworzenia norm prawa karnego o charakterze blankietowym. Norma prawno-karna może mieć charakter odsyłający, niedopuszczalne jest jednak niedoprecyzowanie jakiegokolwiek elementu tej normy, które pozwalałoby na dowolność w jej stosowaniu.

10. W prawie prasowym nie ma przesłanek o charakterze formalnym (np. dotyczących tytułu) bądź materialnym (dotyczących treści), które pozwalałyby jednoznacznie ustalić, czy nadesłana do redakcji wypowiedź jest sprostowaniem, czy też odpowiedzią. Potencjalni adresaci, przede wszystkim redaktorzy naczelni pism, mogą mieć – i w praktyce mają – poważne problemy z jednoznacznym ustaleniem, jakich sytuacji faktycznych dotyczą rygory związane z zamieszczaniem komentarzy. Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że o tym, czy przekazany do publikacji tekst ma być zamieszczony jako „sprostowanie”, czy też jako „odpowiedź”, decyduje podmiot przekazujący go redakcji; według SN arbitralna zmiana formy przez opublikowanie jako „odpowiedzi” tekstu, który został nadesłany do redakcji jako „sprostowanie”, połączona z opatrzeniem takiego tekstu komentarzem wyczerpuje znamiona przestępstwa określonego w art. 46 ust. 1 prawa prasowego (odsyłającego, między innymi, do art. 32 ust. 6). Zważywszy, że w myśl art. 46 ust. 1 prawa prasowego przestępstwem jest także uchylanie się, wbrew obowiązkowi wynikającemu z ustawy, od opublikowania sprostowania lub odpowiedzi, należy liczyć się z tym, iż każdy przypadek nieprawidłowego określenia przez autora nadesłanej do redakcji odpowiedzi mianem sprostowania *de facto* może ograniczać – wobec obawy przed odpowiedzialnością karną – korzystanie przez redaktorów naczelnych z prawa zamieszczenia w tym samym numerze lub w tej samej audycji komentarza do tekstu, który w istocie (w sensie materialnym) jest odpowiedzią, a nie sprostowaniem. Wobec niemożliwości jednoznacznego zrekonstruowania treści normy karnej w omawianym zakresie zachodzi niezgodność omawianej regulacji z zasadami poprawnej legislacji i określoności, wynikającymi z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji.
11. Skutkiem stwierdzenia niekonstytucyjności w zakresie wskazanym w punkcie 2 sentencji jest pozbawienie sankcji karnej (depenalizacja) obowiązującego, na mocy art. 32 ust. 6 prawa prasowego, zakazu komentowania sprostowania w tym samym numerze lub w tej samej audycji. Pozostałe elementy regulacji prawnokarnej zawartej w art. 46 ust. 1 prawa prasowego pozostają w mocy.
12. Zakaz wyrażony w art. 32 ust. 6 prawa prasowego, niezależnie od odpowiedzialności cywilnej przewidzianej w art. 38 ust. 1, powinien być zabezpieczony odpowiednio skuteczną sankcją. Powinna ona uwzględniać zasadę proporcjonalności i zakładać z jednej strony ochronę interesów osób pokrzywdzonych publikacją prasową, a z drugiej – wartości związanych z wolnością wypowiedzi. Sankcja karna będzie przy tym konstytucyjnie dopuszczalna tylko wtedy, kiedy znamiona czynu karalnego zostaną precyzyjnie określone zgodnie z wymaganiami art. 42 ust. 1 Konstytucji.
13. Kompetencją ustawodawcy jest rozstrzygnięcie celowości utrzymywania w przyszłości dystrynkcji prawnej między sprostowaniem a odpowiedzią. W tym zakresie rozwiązania prawa polskiego odbiegają dość wyraźnie od modeli przyjętych na gruncie innych ustawodawstw europejskich.
14. Wymagana w art. 193 Konstytucji zależność rozstrzygnięcia sprawy toczącej się przed sądem od odpowiedzi Trybunału Konstytucyjnego na pytanie prawne tego sądu nie jest tak ścisła, jak analogiczne wymaganie dotyczące skargi konstytucyjnej, określone w art. 79 ust. 1 Konstytucji. O ile ten drugi przepis wymaga wskazania w skardze konstytucyjnej aktu normatywnego, „na podstawie którego” orzeczono ostatecznie o wolnościach, prawach lub obowiązkach konstytucyjnych, o tyle sąd zadający Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne może jako przedmiot wątpliwości wskazać każdy przepis, którego wykorzystanie sąd rozważy w trakcie interpretacji i stosowania prawa.

**Przepisy Konstytucji, (europejskiej) Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności
oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych**

Konstytucja

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 42. 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

Art. 54. 1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.

Art. 79. 1. Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.

Art. 193. Każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

Konwencja europejska

Art. 10. 1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnym lub kinematograficznym.

2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Międzynarodowy Pakt

Art. 19. 1. Każdy człowiek ma prawo do posiadania bez przeszkód własnych poglądów.

2. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru.

3. Realizacja praw przewidzianych w ustępie 2 niniejszego artykułu pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu:

- a) poszanowania praw i dobrego imienia innych;
- b) ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej.